

ПРАВОСВІДОМІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Л. М. Фальковська, м. Київ

Представлено результати емпіричного дослідження соціальних уявлень сучасної молоді щодо перспектив розвитку країни, особистісних цінностей молоді людини та її готовності до свідомого вибору правової поведінки. Виявлено, що молодь визнає необхідність соціально-політичних перетворень, а справедливість, особистісні чесноти та право розцінює як провідні цінності. Це свідчить про актуалізацію правосвідомості молоді разом із зростанням ролі її власної відповідальності у правовій поведінці. Учасники опитування продемонстрували відкритість до змін, готовність обстоювати право на гідне життя в країні; на їхнє переконання, при владі мають бути патріотично налаштовані політики, здатні діяти чесно та відповідально, чинити дієвий спротив корупції та поважати закон. Наголошується, що розширення прав та свобод громадян підвищує відповідальність обох сторін правовідносин: з одного боку, закони мають бути легітимізовані масовою свідомістю (і тоді варто сподіватися на законотворчість у державі не повинна втрачати зв'язку зі свідомим прагненням громадян до реформ та готовністю молодих людей втілювати їх у життя. Звертається увага на необхідність науково обгрунтованого пошуку зв'язку між прагненням прав та свобод з боку громадян, зокрема молоді, і здатністю влади (виконавчої, насамперед правотворчої) розуміти й враховувати цінності, інтереси, потреби населення, що є головною запорукою побудови цивілізованої правової системи.

Ключові слова: правосвідомість молоді, змістові складові правосвідомості, суб'єктне ставлення до права, правова поведінка.

Проблема. Правосвідомість – це не тільки особлива форма суспільної свідомості, об'єктом відображення якої є право, правова реальність та правова поведінка, а ще й “суб'єктивація” права, що ґрунтується на суб'єктивній рефлексії і власних поглядах учасників правовідносин, тобто це система уявлень, цінностей, переконань, пов'язаних із пізнанням та засвоєнням світу чинного права, правової дійсності.

Молода людина здобуває правовий досвід, перебуваючи в ролі об'єкта чи суб'єкта правових відносин, у які вступає в процесі соціальної, політичної, економічної, правової соціалізації. Формування особистості молоді людини відбувається під впливом багатьох чинників, що робить її особливо чутливою до деформацій у будь-якій із згаданих сфер. Об'єктивна чи суб'єктивна обмеженість прав та свобод молоді людини

(фінансова, соціальна, політична тощо незахищеність) заважає їй у реалізації власної суб'єктності, тому робить цю соціально-демографічну групу найбільш пасіонарною частиною суспільства, здатною до відкритих форм протистояння чинній владі. Особливість правосвідомості молодшої людини – домінування психологічних інтенцій щодо права над суспільними імперативами, тому наразі актуальним завданням є вивчення змісту правосвідомості молоді, що дало б змогу оптимізувати правове виховання та процеси правотворчості у державі.

Мета статті: визначити особливості змістових характеристик правосвідомості сучасної української молоді та виявити психологічні чинники її готовності до активних дій в обстоюванні своїх прав і свобод.

Об'єктом нашого дослідження є змістові характеристики правосвідомості молоді.

Предмет дослідження складають система уявлень, цінностей, переконань та готовність до певного виду правової поведінки як змістові характеристики правосвідомості молодшої людини.

Побудова правової держави безпосередньо пов'язана з розвитком правосвідомості громадян, високий рівень якої є соціальною гарантією верховенства закону в суспільстві, ефективним засобом регулювання суспільних відносин, розбудови демократичної держави. У недалекому майбутньому рівень правосвідомості української молоді буде визначати рівень правового розвитку українського суспільства та впливати на наступні покоління, саме тому вивчення змістових характеристик правосвідомості молоді є важливою складовою в розумінні перспектив інтеграції України в європейський правовий простір.

Специфіка правосвідомості молодих українських громадян полягає в тому, що її формування відбувалося в умовах відмови від будівництва планової економіки, соціалізму та переходу до нової (ринкової, капіталістичної, демократичної) реальності в період становлення незалежної України. Радикальні зміни в житті суспільства не могли не позначитися на розумінні молоддю права, законодавства, прав і свобод людини та громадянина; ставленні до правової практики (правотворчої і правозастосовної); готовності втілювати набуті правові знання у власну поведінку.

Проблема правосвідомості молоді є новою та маловивченою через складність самого цього явища. Крім того, досі не вироблено чіткої позиції науковців щодо визначення його сутнісних характеристик і місця в правовій культурі, не вирішено численні теоретико-прикладні завдання дослідження трансформації посттоталітарного суспільства в демократичне, правове. Правосвідомість молоді ми пропонуємо розуміти як специфічну форму та результат засвоєння соціально-правового досвіду в процесі пізнання та осмислення правової реальності, що постає в

індивідуальній чи масовій свідомості як відносно стійка система *уявлень* про право, *ставлень* до чинного права та *внутрішніх механізмів регуляції* правової поведінки молоді особи.

Молодь – це соціально-демографічна група, хронологічні межі якої (за різним поданням) охоплюють період від 14-16 до 30-35 років. Згідно із законодавством України молодими громадянами вважаються особи віком від 14 до 35 років [1]. Як предмет вивчення в соціальній психології молодіжна проблематика не надто широко представлена в зарубіжній та вітчизняній науці. У зарубіжній психології найбільшого поширення набули функціональний підхід Т. Парсонса і теорія конфліктів М. Мід.

Досліджуючи стосунки між поколіннями, Т. Парсонс наголошував на тому, що молодь є об'єктом соціального оновлення, соціалізації та вияву різних видів протестних настроїв [4]. М. Мід, вивчаючи залежність динаміки розвитку сучасного суспільства від характеру інформаційного обміну між поколіннями, наполягає на провідній ролі молоді в підготовці основи для розвитку суспільства майбутнього. Виокремлюючи три типи обміну знань між дорослими і дітьми (постфігуративний, кофігуративний та префігуративний), дослідниця зазначає, що у зв'язку з прискоренням темпів розвитку сучасного суспільства в префігуративному типі культури дорослі мають навчатися у своїх дітей, а досвід попередніх поколінь може навіть зашкодити оцінці нових подій [2].

У вітчизняній психології проблеми молоді дістали найбільш повне висвітлення у віковій психології юнацтва. До проблем юнацького віку у вітчизняній психології зверталися Д. І. Фельдштейн, І. С. Кон, А. В. Мудрик, І. М. Іллїнський та ін. Предметом психологічного аналізу у вітчизняній психології найчастіше стають специфічні норми, цінності та інтереси молоді, її активна життєва позиція тощо.

Правосвідомість молоді як дослідницька проблема була означена в 70-х роках ХХ ст. у працях радянських психологів В. І. Камінської, Л. М. Корнієнко, В. В. Оксамитного та ін. Сучасні дослідження представлені багатьма напрямками, що вивчають правосвідомість молоді поряд з іншими видами свідомості (О. П. Ільїних, А. Г. Кузнецов), у зв'язку з правовим вихованням (Н. І. Еліасберг, С. В. Широ), девіантною поведінкою (А. Г. Супрунов, О. М. Чикішев), визначенням рівня розвитку (В. В. Головченко, Г. І. Неліп, М. І. Неліп та ін.), особливостями формування в сучасних умовах (Т. Б. Соломатіна) тощо. Незважаючи на представлений досить широкий діапазон обсяг дослідницької проблематики, у цілому проблема психологічної сутності правосвідомості молоді залишається малодослідженою.

З огляду на робоче визначення правосвідомості молоді її змістові складові утворюють три групи явищ: правові уявлення, ставлення до права, готовність до певного виду правової поведінки. Щоб змоделювати ви-

яв зазначених характеристик, було створено *опитувальник*, який містив різні види завдань. Емпірична частина дослідження передбачала у зв'язку із цим організацію анонімного письмового опитування, що складалось із шести запитань з відкритими відповідями: 1) Яким Ви бачите майбутнє своєї країни?; 2) Яких змін Ви чекаєте від держави найближчим часом?; 3) Які цінності в житті сучасного суспільства Ви вважаєте першочерговими? (позначте цінність та її важливість за 10-бальною шкалою); 4) За яких соціально-психологічних умов поведінка громадян буде законслухняною?; 5) Якою мірою Ви готові до таких вчинків? (потрібний бал обвести); 6) Якою, на Вашу думку, має бути влада?).

Окрім цих запитань, діагностованим пропонувалося два види завдань: зазначити (на їхній розсуд) першочергові для життя суспільства цінності (з подальшим їх бальним оцінюванням у питанні № 3) та оцінити міру суб'єктивної допустимості певних видів правової поведінки в змодельованих ситуаціях морального вибору (з подальшим їх бальним оцінюванням до питання №5). Поряд із кожним варіантом ситуації було прикріплено шкалу (від 0 до 10) для позначення опитуваними міри своєї готовності діяти так, як вказано у формулюванні.

Просту рандомізовану вибірку склали 66 осіб (37 жінок і 29 чоловіків) – учасників акції протесту, що тривали в Україні з грудня 2013-го по квітень 2014 р. Вік респондентів, які виявили бажання взяти участь в опитуванні, становив 18-35 років; усі вони задекларували при цьому свою українську ідентичність.

Свої уявлення про право, його місце та роль у майбутньому держави учасники дослідження виявляли не прямо, а опосередковано, розлого та довільно, відповідаючи на запитання: “Яким Ви бачите майбутнє своєї країни?”. На основі категоріального аналізу відповідей на запитання було визначено такі групи значущих для майбутнього країни характеристик: *соціально-політичні* (мир – 14 %, євроінтеграція – 9 %, незалежність – 7 %, сильна держава – 3 %, патріотизм – 2 %, міцна громада – 1 %, повернення Криму – 1 % тощо) – загалом 50 % відповідей; *економічні* (фінансове процвітання – 12 %, розвинута економіка – 10 %, багате населення – 1 % тощо) – загалом 27 % відповідей; *правові* (без корупції – 3 %, якісна і безкоштовна освіта та медицина – 3 %, гідна праця – 1 %, справедливість – 1 % тощо) – загалом 15 % відповідей; *песимістичні настрої* (майбутнє туманне і невизначене – 1 %; розкол, відчуття розгубленості, еміграція, буде важко, немає перспектив – поодинокі висловлювання) – загалом 5 % відповідей; *enimemi* (щаслива; світле, квітуче майбутнє тощо) – загалом 3 % (рис. 1).

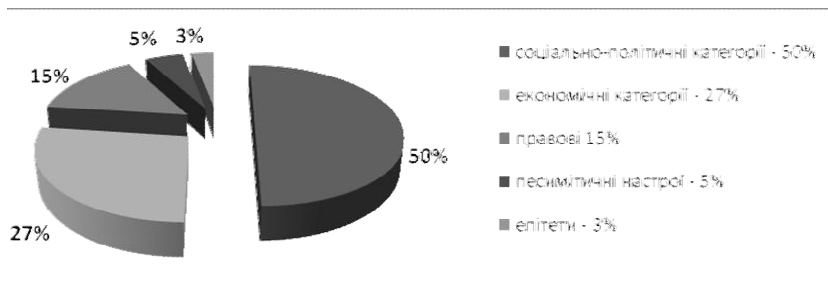

Рис. 1. Визначальні характеристики майбутнього країни з позицій молоді та їхня питома частка в загальній картині відповідей

Уявлення про роль та місце права в майбутньому добробуті країни посідають за значущістю в молоді третє місце, та частка права становить лише 15 % від загальної суми очікувань щодо перспектив розвитку суспільства. Це може означати, з одного боку, недостатній рівень розвитку правової культури молоді, що зумовлюється недовірою до правоохоронних органів, але, з другого боку, найгострішою проблемою сьогодення є розв’язання політичних та економічних проблем в Україні.

Наступне запитання “Яких змін Ви чекаєте від держави найближчим часом?” розкриває уявлення молоді про нагальні, на її думку, правові заходи. Серед відповідей перевага надавалася категоріям, що свідчили про сподівання на розв’язання зовнішньополітичних (36 %), економічних (32 %) та внутрішньополітичних (25 %), у тому числі реформування галузей, проблем утілення програм допомоги незахищеним групам населення (6 %). В 1 % від усіх варіантів відповідей висловлювалися сумніви щодо ймовірності змін (рис. 2).

Якщо зовнішньополітичні проблеми, на розв’язання яких очікує найближчим часом молодь, стосуються у 22 % випадків встановлення миру на Сході, завершення АТО та повернення військових додому, у 9 % – повернення Криму, у 6 % – вступу до ЄС, то внутрішньополітичні завдання стосуються переважно правової сфери. Серед внутрішньополітичних нагальних питань молодь зазначає: розкриття корупційних схем, боротьбу з корупцією (6 %), повну люстрацію суддів, міліції, чиновників (5 %), реформи в медицині та освіті (5 %). А ще молодь хотіла б достойного президента, який би виправдав сподівання народу (5 %); розпуску старої ВР та обрання нової (5 %) тощо. Розв’язання економічних проблем також усвідомлено пов’язується респондентами з проведенням нагальних реформ, що окреслює правотворчі переконання молоді.

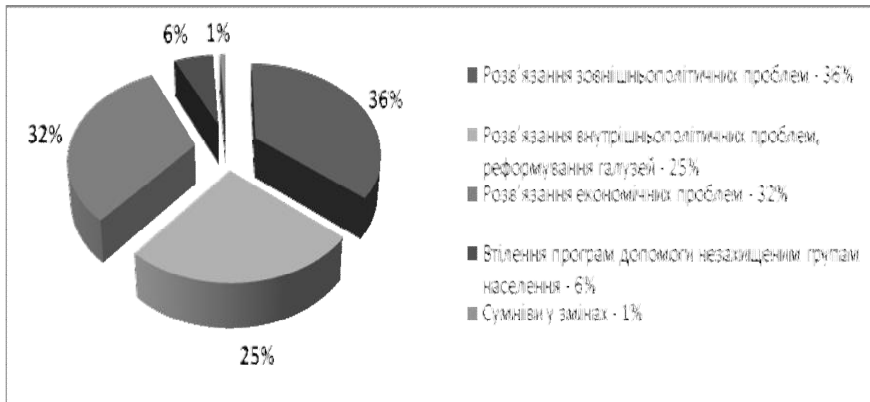

Рис. 2. Частка основних груп категорій в аналізі очікувань молоді від держави найближчим часом

Отже, система уявлень молоді про найближчі кроки, яких вона чекає від держави, та її переконання виявляють себе у потребі втілювати реформи в зовнішній і внутрішній політичній сфері, а ще свідчать про високий рівень авансування довіри до можливостей цієї інституції (держави), віру в її спроможність владнати більшість проблем, що вкрай загострилися останнім часом в Україні. Ставлення молоді до права є свідомим та обґрунтованим, до того ж підкріплюється її власними переконаннями, а тому є суб'єктивним. Правові переконання молоді цілком усвідомлені, логічні та всеохопні, однак ця складова правосвідомості потребує уточнення щодо змісту цінностей, які лежать в основі цих переконань.

Наступне завдання полягало в систематизації заявлених цінностей та визначенні їхньої значущості в суб'єктивній картині світу учасників дослідження за 10-бальною шкалою. Обробка результатів передбачала визначення абсолютних показників балів щодо кожної цінності для подальшого проведення кількісного та якісного аналізу. Опитувані навели 124 назви цінностей, а бали, присвоєні цим цінностям, засвідчили їхню значущість для молодих людей. Отже, найбільш цінними і значущими є ті з них, що мають найвищі сукупні показники (рис. 3).

Показники деяких цінностей (табл. 1) свідчать про їхній особливий статус і значущість. Серед таких цінностей багато тих, що становлять суть категорії права: справедливість (260 балів), чесність (177), відповідальність (119), демократія-демократичність (117), законність (109 балів) тощо.

**Політико-психологічні проблеми соціалізації молоді
в умовах суспільних трансформацій і реформування освіти**

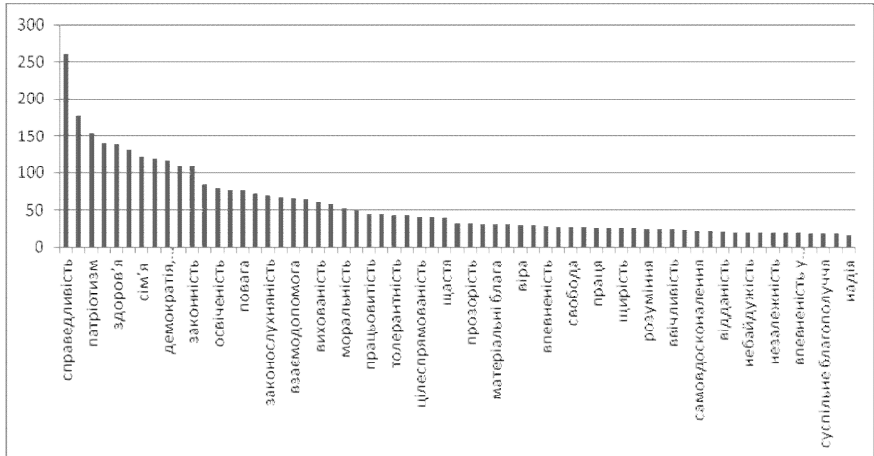

Рис. 3. Сукупний бал цінностей за результатами обробки масиву даних

Таблиця 1

**Частотні та якісні показники найбільш значущих для молоді
цінностей**

Назви цінностей	Сукупність балів значущості	Кількість осіб, що її зазначили	Середній бал
справедливість	260	28	9,28
чесність	177	19	9,32
патріотизм	154	17	9,06
порядність	140	16	8,75
здоров'я	139	20	6,95
мир	132	15	8,80
сім'я	122	14	8,71
відповідальність	119	13	9,15
демократія, демократичність	117	12	9,75
доброта	109	14	7,78
законність	109	13	8,38

Найбільш популярною серед правових категорій є справедливість – 28 виборів за показником, близьким до максимуму в 10 балів. Цінність решти правових категорій, хоча вони й не мають великої популярності,

визначається балами, вищими за 9 (окрім законності) (див. табл. 1). За даними емпіричної розвідки, цінності комфорту (здоров'я, мир, сім'я, демократія) поступаються значущістю правовим, беручи до уваги їхні середні показники, що не збігається з результатами загальнонаціональних репрезентативних досліджень [3; 5]. На наш погляд, такі розбіжності можна пояснити нечисленністю нашої вибірки, що зумовлює зміщення ціннісних пріоритетів щодо загальноприйнятих, виявлених масштабними дослідженнями генеральної сукупності, а також самою соціально-психологічною ситуацією дослідження (у період акцій протесту в Україні, що дістали назву Революції Гідності). Цінності, що свідчать про вихід із зони комфорту, спричинений певним смислом (ідеєю), – а саме патріотизм, порядність, доброта, – залишаються важливими для молоді. Це свідчить про визнання нею моральності й людських чеснот як основи для побудови стосунків та плекання відчуття власної гідності.

У ході вивчення правових переконань молоді ми спробували також з'ясувати її думку щодо умов, які могли б сприяти законослухняній поведінці громадян. Аналіз відповідей на запитання “За яких соціально-психологічних умов поведінка громадян буде законослухняною?” засвідчив існування декількох векторів приписування відповідальності за створення умов для законослухняності (рис. 4): влада повинна здійснити низку політичних кроків (10%), починати слід із себе (19%), покращення умов життя зведе правопорушення нанівець (27%), громада має вжити заходів і добитися змін у законі та контролювати його дотримання усіма (23%), вдаватися до більш жорстких заходів (відеоспостереження, серйозні покарання тощо) (13%), “порушення закону буде відбуватися за будь-яких умов” (4%). Не змогли відповісти на поставлене запитання 4% респондентів. У відповідях опитаних найчастіше фіксуються однозначні позиції, але у 15% випадків трапляються логічні поєднання: зусиль самої людини з покращенням життя (6%), спільних заходів влади і громади (3%), посилення контролю і зусиль громади (3%) та суровості контролю з покращення умов життя (3%).

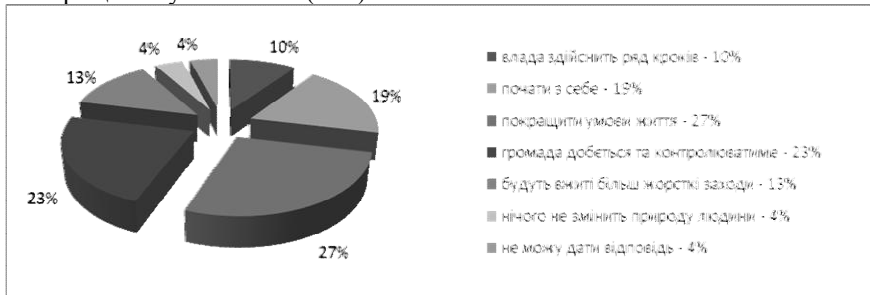

Рис. 4. Особливості позицій молоді щодо забезпечення законослухняної поведінки громадян

Одним із завдань дослідження було з'ясування міри готовності молодих людей до певних видів правової поведінки у змодельованих ситуаціях морального вибору. Учасникам опитування пропонувалося вісім описів ситуацій морального вибору, у яких вони мали зазначити міру допустимості (від 0 до 10) своїх дій за тих чи тих обставин. Завдання формулювалося таким чином: Якою мірою Ви готові до таких вчинків (потрібний бал обвести): 1) проїхати у транспорті, не сплативши за проїзд; 2) взяти те, що “погано” лежить, а в хазяйстві знадобиться; 3) викинути сміття під ноги, бо поруч немає смітника; 4) сісти в нетверезому стані за кермо або дозволити це зробити знайомому; 5) захищатися від нападника всіма засобами, які Ви спеціально носите із собою; 6) підтримати акцію протесту проти чинної влади та взяти участь у ній; 7) взяти участь у протистоянні владі, навіть якщо та застосує зброю проти мирних протестувальників і вже є жертви; 8) взяти участь у волонтерській допомозі протестувальникам та сім'ям постраждалих?

Результати аналізу засвідчили вищі показники готовності до активних дій у разі порушення власних прав порівняно з випадками порушення прав загалу (рис. 5).

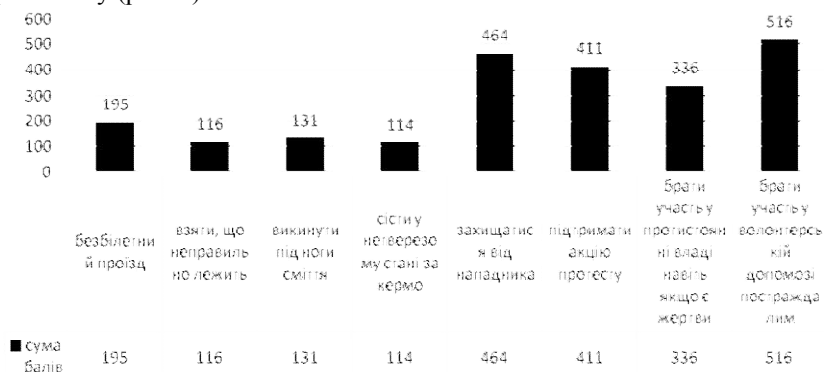

Рис. 5. Міра готовності молоді до правових дій у ситуаціях морального вибору

Перші чотири ситуації моделюють порушення прав абстрактних осіб в образі держави (безбілетний проїзд), держави чи підприємства (привласнення майна), громади (засмічення довкілля), інших громадян чи їхнього майна (потенційних жертв ДТП). Оскільки опитування було анонімним, то підозрювати опитаних у демонстрації соціально значущих відповідей ми не мали підстав. Отже, молодь готова, хоч і в поодиноких випадках, порушувати права інших незалежно від того, хто є цей “інший”.

У відповідях щодо ситуацій, які вимагають більшої суб’єктивізації права, оскільки стосуються збереження власного життя (самозахист),

життя інших громадян (участь у протистоянні озброєним представникам влади) та права на підвищення якості життя (волонтерська допомога постраждалим та їхнім сім'ям), опитані показали значно вищі показники активності – у три, чотири, а то й більше разів (див. рис. 5). Щодо готовності взяти участь у волонтерській допомозі протестувальникам і сім'ям постраждалих зафіксовано вищі (порівняно із самозахистом та участю в протистоянні владі з ризиком для життя) показники. Отже, наявність у свідомості молоді таких смислових утворень, як переконання, соціальна позиція, згідно з якою молода людина готова діяти, свідчить про її суб'єктне ставлення до права – свідоме орієнтування в правовому полі з розумінням наслідків власної поведінки.

Завершальним етапом опитування було з'ясування сподівань молоді щодо змін у владі та виявлення системи соціальних експектацій молоді щодо владних інституцій під кутом зору забезпечення прав громадян. У цілому молодь очікує від влади чесності (44 % опитаних), справедливості (29 %), відданості народові (29 %), відповідальності (23 %), спротиву корупції (19 %), поваги до закону (14 %), здатності захищати народ та дбати про нього (14 %) тощо.

Висновки. Аналіз результатів емпіричного дослідження змісту правосвідомості молоді з активною громадянською позицією дав змогу зробити низку узагальнень. Роль та місце інституту права в майбутньому добробуті країни сприймаються молоддю як не надто вартісні та визначальні цінності, що поступаються запитам соціально-політичного та економічного характеру. Ця обставина свідчить, з одного боку, про недовіру до чинної правової системи, а з другого – про загострення політичної та економічної ситуації на момент дослідження. Водночас учасники опитування визнають необхідність правової реформи як першочергового завдання в зовнішньополітичному та внутрішньополітичному житті держави. Провідні цінності, що формують систему поглядів молоді, пов'язані з домінуванням психологічних інтенцій над суспільними імперативами: законність, демократія поступаються справедливості, чесності, відповідальності.

Законослухняну поведінку молодь пов'яже насамперед з покращенням умов життя, зростанням ролі громади в законодавчій діяльності та сфері контролю, і лише після цього, на її думку, варто брати на себе певні зобов'язання. Аналіз соціальних уявлень молоді щодо готовності до певного виду правової поведінки свідчить про те, що вона, на жаль, допускає саму можливість правопорушень, викриття яких є відстроченим у часі або малоймовірним, однак щодо самозахисту чи спротиву владі молодь виявляє більше рішучості, упевненості у виправданості ризику. Формування змісту правосвідомості молодих громадян відбувається в результаті засвоєння пережитого справедливого/несправедливого досвіду взаємодії з іншими (конкретними особами, групами чи інституціями), випробування меж дозволеного з погляду розуміння суті права, визнання

його цінності, що відображається у свідомому та відповідальному ставленні до власної правової поведінки. Готовність молоді до свідомого регулювання власної поведінки сприяє кращому розумінню тонкощів конкретних нормативно-правових ситуацій, а отже, дає змогу краще відчувати необхідність реформ, що відповідають вимогам часу.

Література

1. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5.02.1993 р. № 2998-XII (у редакції 23.12.2010 р. № 2856-17 зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 29. – С. 272.
2. Мид М. Культура и мир детства / М. Мид ; [сост. и предисл. И. С. Кона]. – М. : Наука, 1988. – 134 с.
3. Нове покоління на порозі дорослого життя: цінності, життєві плани, вибір професії: опитування [Електронний ресурс] / Ін-т соціології НАН України. – Режим доступу : http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/nove-pokolinnja-na-porozi-doroslogo-zhittja-cinnosti_-zhittevi-plani_-vibir-profesii.htm
4. Парсонс Т. Система современных обществ / Т. Парсонс ; [пер. с англ. Л. А. Седова, А. Д. Ковалева] ; под ред. М. С. Ковалевой. – М. : Аспект Пресс, 1997. – 270 с.
5. Пірен М. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Марія Пірен, Олена Цілюрик. – Освіта регіону. – 2011. – С. 213–218. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/contents>

Reference

1. Law of Ukraine “On promoting social advancement and development of young people in Ukraine” dated 02.05.1993. № 2998-XII (in the wording of 23.12.2010. № 2856-17 amended and supplemented) (2011). *Supreme Council of Ukraine*, 29, P. 272.
2. Mid, M. (1988). *Kultura i mir detstva* [Culture and world of childhood]. Comp. and foreword by I. Kon. – Moscow: Nauka Publ. (rus).
3. Nove pokolinnja na porozi dorosloho zhytta: tsinnosti, zhyttievi plany, vybir profesii: opytuvannia Instytutu sotsiologhii NAN Ukrainy [New generation on the threshold of adulthood: values, vital plans, choice of profession: survey of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine], http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/nove-pokolinnja-na-porozi-doroslogo-zhittja-cinnosti_-zhittevi-plani_-vibir-profesii.htm
4. Parsons, T. (1997). *Sistema sovremennykh obshchestv* [The system of modern societies]. Translated by L. A. Sedov, A. D. Kovalev; edited by M. S. Kovaleva. Moscow: Aspekt Press Publ. (rus).
5. Piren, M. and Tsilyuryk, O. (2011). Tsinnisni orientatsii molodi v ukrainskomu suspilstvi na suchasnomu etapi. [Youth value orientations in the modern Ukrainian society] *Osvita rehionu* [Region education] (pp. 213–218), <http://social-science.com.ua/contents> (ukr).

Фальковская Л. Н. Правосознание современной молодежи как условие развития правового государства

Представлены результаты эмпирического исследования социальных представлений современной молодежи о перспективах развития страны, личностных ценностей молодых людей и их готовности к сознательному выбору правового поведения. Установлено, что молодежь признает необходимость социально-политических преобразований, а справедливость, личностные достоинства и право расценивает как ведущие ценности. Это свидетельствует об актуализации правосознания молодежи вместе с увеличением роли собственной ответственности в правовом поведении. Участники опроса продемонстрировали открытость к изменениям, готовность отстаивать право на достойную жизнь в стране; по их убеждению, у власти должны быть патриотически настроенные политики, которые способны действовать честно и ответственно, оказывать действенное сопротивление коррупции и уважать закон. Подчеркивается, что расширение прав и свобод граждан повышает ответственность обеих сторон правоотношений: с одной стороны, законы должны быть легитимизированы массовым сознанием (и тогда стоит надеяться на законопослушное поведение граждан и уважение к праву), а с другой стороны, законотворчество в государстве не должно терять связь с сознательным стремлением граждан к реформам и готовностью молодых людей воплощать их в жизнь. Обращается внимание на необходимость научно обоснованного поиска связи между стремлением граждан, в частности молодежи, к правам и свободам и способностью власти (исполнительной, прежде всего правотворческой) понимать и учитывать ценности, интересы и потребности населения, что является главным залогом построения цивилизованной правовой системы.

Ключевые слова: правосознание молодежи, содержательные составляющие правосознания, субъектное отношение к праву, правовое поведение.

Falkovska L. M. Modern youth's sense of justice as a condition for legal state development

The article presents the results of the empirical investigation of social representations of modern youth with regards to prospects of the country development, youth individual values and commitment to the conscious choice of legal behavior. It has been proved out that youth recognizes the need for social and political change, and justice and individual dignity are found the leading values. This is the evidence of actualization of youth sense of justice along with the growing importance of their responsibility for law-abiding behavior. The respondents have shown openness to changes, readiness to defend their right to adequate life in the country; they believe that the country should be governed by patriotically-minded politicians capable to act honestly and responsibly, resist corruption and respect law. The article stated that the expansion of rights and freedoms increases the responsibility of both sides of the relationship: on one hand, the law must be legitimized by mass consciousness (and then one can expect law-abiding behavior and respect for law), on the other hand, legislation in the country should support citizens' conscious desire to make reforms and willingness of young people to implement them. The article presents the idea about the need to scientifically prove the link between citizens', particularly young people's, aspiration for rights and freedoms, and the ability of government (executive, especially law-making) to consider and understand values, interests and needs of the population in order to build a civilized legal system.

Key words: youth sense of justice, content components of sense of justice, subjective attitude to law, legal behavior.